

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 12 (25)

Суми – 2018

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2018.i12.p35>

СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Мельник Вадим Іванович,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки,
Навчальн-науковий інститут права,
Сумський державний університет

Іващенко Сергій Володимирович,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет

Сьогодні перед Україною постало нагальне питання, враховуючи її інтеграційний розвиток та вплив глобалізаційних процесів – забезпечення безпеки держави та організаційне окреслення даного питання шляхом побудови дієвого механізму роботи державних органів в даній сфері. Так, сфера фінансової безпеки виступає предметом діяльності багатьох органів державної влади і управління. Однак така функціональна та інституційна розпорошеність лише негативно впливає на ефективність діяльності та забезпечення фінансової безпеки.

В даній статті ми дослідили суб'єкти забезпечення фінансової безпеки України, окреслили основні їх різновиди та запропонували дослідити їх виходячи із рівнів забезпечення фінансової безпеки. Адже неможливо порівнювати вплив на фінансову безпеку діяльність міжнародних фінансових організацій та вплив на безпеку діяльність домогосподарств. Тому ми запропонували окреслити наступні рівні забезпечення фінансової безпеки, в основі кожного з яких перебуватимуть відповідні суб'єкти: міжнародна фінансова безпека, фінансова безпека держави, регіону, суб'єктів господарювання та фінансова безпека фізичних осіб.

Окремо ми в даному дослідженні звернули увагу на ключових суб'єктів фінансової безпеки державного рівня та визначили їх повноваження в сфері фінансової безпеки опираючись на профільні нормативно-правові акти. Основними суб'єктами загальнодержавного рівня на нашу думку є Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та органи виконавчої влади, Рахункова палата України, Президент України, рада національної безпеки і оборони України, Міжвідомча комісія з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України, національний банк України та органи судової влади.

Ключові слова: фінансова безпека держави, суб'єкти фінансової безпеки держави, рівні забезпечення фінансової безпеки держави.

Melnik V.I., Ivashchenko S.V. System of subsidiaries of provision of financial security of Ukraine. Today, Ukraine faced an urgent issue, considering its integration development and the impact of globalization processes - ensuring the state's security and organizational delineation of this issue by building an effective mechanism for the work of state bodies in this area. Thus, the field of financial security is the subject of many bodies of state power and management. However, such functional and institutional dispersal only negatively affects the effectiveness of activities and the provision of financial security.

In this article we have investigated the subjects of the financial security of Ukraine, outlined their main varieties and suggested that they be investigated based on levels of financial security. It is impossible to compare the impact on financial security of the activities of international financial organizations and the impact on security of households. Therefore, we proposed to outline the following levels of financial security, based on each of the relevant subjects: international financial security, financial security of the state, region, business entities and financial security of individuals.

Separately we in this study drew attention to key financial security subjects of the state level and defined their powers in the field of financial security based on profile legal acts. The main subjects of the national level are, in our opinion, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine and the executive authorities, the Accounting Chamber of Ukraine, the President of Ukraine, the National Security and Defense Council of Ukraine, the Interdepartmental Commission on Financial Security at the National Security and Defense Council of Ukraine, National Bank of Ukraine and judicial authorities.

Keywords: financial security of the state, subjects of financial security of the state, levels of ensuring the financial security of the state.

Провідною та основною складовою економічної безпеки України виступає фінансова безпека, котра віддзеркалює систему взаємовідносин та взаємозалежності суб'єктів в фінансовій сфері [1]. Ефективне функціонування системи фінансової безпеки здійснюється через механізм забезпечення такої безпеки, сутність якого полягає у захисті національних фінансових інтересів, недопущенні втрати фінансової незалежності, захисті національних цінностей та ефективному функціонуванні фінансової системи держави в цілому. Базовими елементами цього механізму на думку О. І. Рєвак та В. Ю. Прокопенко є об'єкти та суб'єкти фінансової безпеки. При цьому дослідники визначають такі ключові суб'єкти фінансової безпеки [1]: міжнародні організації та інституції; держава, в особі органів державної та управління; установи фінансово-кредитної сфери, зокрема НБУ, комерційні банки, страхові компанії, фондові біржі, кредитні спілки, інвестиційні фонди та компанії, довірчі товариства та ін.; регіональні фонди, асоціації, консорціуми тощо; суб'єкти господарювання; домогосподарства; громадяни держави (особа) [1].

Глобалізаційні світові процеси ставлять перед країнами та міжнародними організаціями нові сучасні завдання щодо вирішення конкретних проблематик. Сфера забезпечення фінансової безпеки не стає винятком. У відповідності до офіційної інформації уряду України, наша держава співпрацює з низкою міжнародних фінансових

організацій [2]:

1) Світовий банк:

- Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) являє собою міжнародну фінансово-кредитну організацію, найпотужніший світовий інвестиційний інститут, який об'єднує 189 країн. У відповідності до ст. 1 Статей Угоди 1945 р. (Про Міжнародний банк реконструкції та розвитку) основними цілями МБРР є: сприяння державам-членам в розвитку економіки шляхом надання їм довгострокових позик і кредитів; заохочення іноземного інвестування через надання гарантій або участь в позиках та інших інвестиціях приватних кредиторів; стимулювання тривалого збалансованого зростання міжнародної економіки [3].

- Міжнародна асоціація розвитку (МАР), цілями якої, згідно ст. 1 Статей угоди Міжнародної асоціації розвитку є сприяння економічному розвитку, зростання продуктивності і, тим самим, рівня життя в менш розвинутих регіонах світу, охоплених членством в МАР, зокрема, шляхом надання фінансових коштів для задоволення їх нагальних потреб в галузі розвитку на умовах, які є більш гнучкими та менш обтяжливими для платіжного балансу в порівнянні з умовами звичайних позик, сприяючи, таким чином, досягненню завдань МБРР [4].

- Міжнародна фінансова корпорація (МФК), ключовими стратегічними пріоритетами діяльності МФК являються: зосередження уваги на ринках з

підвищеним рівнем ризику; вирішення пов'язаних зі зміною клімату проблем і забезпечення екологічної і соціальної стабільності у суспільстві; усунення перешкод для розвитку приватного сектора у сфері інфраструктури, охорони здоров'я, освіти, а також у системі поставок продовольства; розвиток місцевих фінансових ринків; побудова довгострокових клієнтських відносин у державах з ринковою економікою [5].

- Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ), залучає інвесторів та приватних страховиків для роботи у складних умовах, а також здійснює супроводження значних інвестиційних проєктів з потенціалом для реалізації трансформаційних змін у приймаючих державах. [5].

- Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних суперечок (МЦВІС) є неполітичною та незалежною установою. Його доступність для інвесторів і держав сприяє розвитку міжнародних інвестицій, забезпечуючи довіру до процесу врегулювання суперечок [5].

2) Міжнародний Валютний Фонд (МВФ) сприяє міжнародній фінансовій стабільності і співпраці у валютно-фінансовій сфері. Він також прагне сприяти міжнародній торгівлі, високій зайнятості і стійкому економічному зростанню, а також зменшенню бідності в усьому світі. Таким чином, базовим завданням МВФ є забезпечення стабільності міжнародної валютно-фінансової системи, системи обмінних курсів і міжнародних розрахунків, яка дозволяє країнам (і їх громадянам) вести операції один з одним. [5].

3) Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) надає допомогу в розвитку підприємницької діяльності. Завдяки його фінансовим інвестиціям, бізнес-послугам та участі в обговоренні питань політики на високому рівні надаються реальні можливості для сприяння розвитку економіки і покращення життя людей. Він не є комерційним банком, а пропонує адаптовані до конкретних обставин рішення, що спрямовані на заохочення переходу до ринкової економіки при одночасному стимулюванні інноваційної діяльності, зростання і прозорості економіки [5].

4) Чорноморський банк торгівлі та розвитку (ЧБТР) являє собою міжнародну фінансову організацію, створену з метою підтримки регіонального розвитку та кооперації країн Чорноморського регіону. Ключовими завданнями ЧБТР є розвиток торговельних зв'язків у регіоні, сприяння реалізації міжнародних проєктів, сприяння іноземним інвестиціям, надання гарантій при розвитку торговельних і економічних зв'язків як на державному рівні, так і у приватному бізнесі [5].

5) Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), діяльність якого зосереджена у чотирьох пріоритетних областях: інновації та навички; доступ до фінансових ресурсів для малого бізнесу; навколишнє середовище і клімат; розбудова інфраструктури. Основним документом, який регулює діяльність ЄІБ є Договір про заснування Європейської Спільноти [5].

6) Північна екологічна фінансова корпорація (ННЕФКО) діяльність пов'язана з фінансуванням практичних заходів, що сприяють зеленому росту. Північні держави підтримали зусилля щодо привертання уваги до вирішення екологічних проблем, надаючи кошти для зменшення забруднення навколишнього природного середовища [5].

7) Північний інвестиційний банк (ПІБ) фінансує проєкти, які підвищують конкурентоспроможність і покращують навколишнє середовище Північних і Балтійських країн [5].

Держава як ключовий суб'єкт забезпечення фінансової безпеки реалізує свою діяльність в сфері забезпечення фінансової безпеки в таких сферах: з'ясування випадків відхилення фактичних або прогнозованих параметрів від порогових значень; організація роботи з реалізації комплексу заходів щодо запобігання або недопущення виникнення загроз фінансовій безпеці; оцінка ефективності запобігання можливим збиткам від негативних впливів на об'єкти фінансової безпеки; експертиза рішень, що приймаються, з фінансових питань з позиції фінансової безпеки країни (Таблиця 1).

Таблиця 1. Напрями діяльності держави щодо забезпечення фінансової безпеки держави.

Діяльність держави щодо забезпечення фінансової безпеки України			
З'ясування випадків відхилення фактичних або прогнозних параметрів від порогових значень	Експертиза рішень, що приймаються, з фінансових питань з позиції фінансової безпеки країни	Організація роботи з реалізації комплексу заходів щодо запобігання або недопущення виникнення загрози фінансовій безпеці	Оцінка ефективності запобігання можливим збиткам від негативних впливів на об'єкти фінансової безпеки
Розробка комплексних заходів щодо виходу країни із зони небезпеки	Розгляд законодавчих та інших нормативно-правових актів	Аналіз загрози фінансовій безпеці	Розрахунок показників ефективності
	Розгляд концепції держбюджету з точки зору забезпечення фінансової безпеки держави	Оперативна реалізація запланованих дій Планування комплексу заходів щодо забезпечення фінансової безпеки	Визначення критеріїв ефективності Визначення причин недостатньої ефективності вжитих заходів

Джерело: складено автором на підставі досліджень [7].

Нормативно-правовими актами України чітко визначені повноваження державних органів та їх мета діяльності у сфері забезпечення фінансової безпеки. Зокрема:

- Верховна Рада України на досягнення мети щодо створення правових засад функціонування системи фінансової безпеки уповноважених виконувати наступні повноваження:

а) прийняття відповідних законодавчих положень та нормативно-правових актів, чітких концепцій фінансової безпеки та різноманітних програм забезпечення фінансової безпеки, затвердження яких необхідне на державному рівні (ст. 85 Конституції України) [8];

б) окреслення національних фінансових

інтересів в межах держави (ст. 85 Конституції України) [8];

в) провадження експертизи проектів законів, положень, постанов, розпоряджень, на предмет їх дотримання вимогам чинного законодавства України та визначеним положенням щодо дотримання фінансової безпеки (ст. 85 Конституції України) [8];

г) ратифікація міжнародних угод і договорів, в тому числі і тих, що направлені на забезпечення фінансової безпеки та досягнення відповідних завдань, цілей та показників в даній сфері (ст. 85 Конституції України) [8];

д) провадження контролю в сфері забезпечення фінансової безпеки щодо діяльності відповідних органів державної влади і управління (ст. 85 Конституції України) [8].

- Рахункова палата у своїй діяльності в сфері забезпечення фінансової безпеки ставить за мету здійснення контрольних повноважень за дотриманням фінансової безпеки України в ході бюджетного процесу. Так, у відповідності до ст. 37 Закону України «Про Рахункову палату», остання готує відповідні доповіді Верховній Раді України [9].

- Кабінет Міністрів України виконує свої повноваження направлені на здійснення координаційних заходів щодо органів виконавчої влади:

а) координує органи виконавчої влади у чітко визначених межах своїх повноважень та з урахуванням щорічно поставлених завдань з боку Президента України Верховній Раді України щодо забезпечення та дотримання заходів фінансової безпеки (ст. 116 Конституції України) [8];

б) проводить формування витрат державного бюджету для реалізації бюджетних програм, направлених на досягнення фінансової безпеки в державі (ст. 116 Конституції України) [8];

- органи виконавчої влади здійснюють виконання вимог чинного законодавства України, програмних документів і заходів, що визначають фінансову безпеку України, а також здійснюють удосконалення засобів забезпечення фінансової безпеки:

а) забезпечують виконання законодавства України, рішень Президента України і Кабінету Міністрів України у сфері забезпечення фінансової безпеки;

б) провадять розроблення в межах своєї компетенції нормативно-правових актів в сфері забезпечення фінансової безпеки та подають такі пропозиції Президенту України та Кабінету Міністрів України;

в) у своїй діяльності здійснюють сукупність заходів, спрямованих на підвищення рівня

фінансової безпеки та незалежності, а також збільшення економічної потужності держави;

г) орієнтування на збільшення рівня фінансової стабільності та забезпеченості, а також ефективного використання наявних фінансових ресурсів держави, суб'єктів господарювання, організацій і установ та населення;

д) чітке визначення і реалізація пріоритетів у проведенні фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної, цінової політики;

е) розробка прогнозних балансів фінансових ресурсів;

є) провадження активної політики витрачання фінансових ресурсів;

ж) оцінка та виявлення наслідків впливу на елементи фінансово-кредитної сфери дестабілізуючих факторів, а також обставин, що їх спричиняють, та їх невідкладне усунення;

з) розроблення пропозицій щодо внесення змін і доповнень до законодавчих і нормативно-правових актів з питань функціонування фінансово-кредитної сфери, спрямованих на підвищення рівня фінансової безпеки населення, організацій і установ, суб'єктів господарювання, галузей народного господарства, регіонів, держави [7].

- Президент України має права щодо формулювання стратегічних напрямів підвищення рівня фінансової безпеки в країні:

а) виконує повноваження щодо створення, реорганізації і ліквідації органів виконавчої влади, котрі за своїми функціональними обов'язками входять до інфраструктури забезпечення фінансової безпеки (ст. 106 Конституції України) [8];

б) керує у межах своїх конституційних повноважень органами забезпечення фінансової безпеки України (ст. 106 Конституції України) [8];

в) робить у своїх щорічних посланнях до Верховної Ради України аналіз стану фінансової безпеки, має право уточнювати окремі положення Концепції фінансової безпеки України (ст. 106 Конституції України) [8].

- Рада національної безпеки і оборони України виступає координаційним органом щодо діяльності відповідних органів виконавчої влади та уповноважений виконувати контрольні функції в сфері забезпечення фінансової безпеки в Україні:

а) виконує повноваження, направлені на розробку стратегій та політики спрямованої на забезпечення фінансової безпеки (ст.4 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України») [1];

б) уповноважений створювати правові та фінансові прийоми боротьби з недобросовісною

поведінкою контрагентів по зовнішньоекономічних договорах для захисту національної фінансової системи від штучно викликаних фінансових криз (ст.4 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України») [11];

в) провадить постійний моніторинг і аналіз стану фінансової безпеки (ст.4 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України») [11];

г) зобов'язаний виконувати роботу з випереджаючого виявлення викликів і загроз фінансовій безпеці України та готує пропозиції Президенту України щодо нейтралізації існуючих загроз і підвищення рівня фінансової безпеки (ст.4 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України») [11].

- Міжвідомча комісія з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України відповідно до Положення про Міжвідомчу комісію з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України від 07.05.2001 р. №294/2001 виступає консультативно-дорадчим органом щодо питань забезпечення фінансової безпеки в Україні та в межах своїх повноважень:

а) провадить оцінку та прогнозування розвитку ситуації у фінансовій і грошово-кредитній сферах, вносить пропозиції щодо комплексного розв'язання проблем забезпечення фінансової безпеки України (п. 3 Положення про Міжвідомчу комісію з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України затвердженого указом Президента України від 07.05.2001 р. №294/2001) [12];

б) вивчає стан державного регулювання фінансових ринків, тенденції їх розвитку та вносить пропозиції і рекомендації щодо поліпшення ситуації у цій сфері (п. 3 Положення про Міжвідомчу комісію з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України затвердженого указом Президента України від 07.05.2001 р. №294/2001) [12];

в) виявляє та здійснює оцінку загроз фінансовій безпеці України, тенденцій їх виникнення при формуванні фінансової та грошово-кредитної політики держави (п. 3 Положення про Міжвідомчу комісію з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України затвердженого указом Президента України від 07.05.2001 р. №294/2001) [12];

г) аналізує діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування щодо додержання ними інтересів національної безпеки у фінансовій та грошово-кредитній сферах, вносить відповідні пропозиції і рекомендації (п. 3

Положення про Міжвідомчу комісію з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України затвердженого указом Президента України від 07.05.2001 р. №294/2001) [12];

д) вивчає та вносить пропозиції щодо використання досвіду розвинутих країн у забезпеченні фінансової безпеки та подоланні тіньової економіки (п. 3 Положення про Міжвідомчу комісію з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України затвердженого указом Президента України від 07.05.2001 р. №294/2001) [12].

- Національний банк України як центральний банк України та особливий центральний орган державного управління визначає грошово-кредитну політику нашої держави та у відповідності до Основних засад здійснює грошово-кредитну політику в інтересах фінансової безпеки України (ст. 7 Закону України «Про національний банк України») [13].

- місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують виконання завдань та вирішення проблем і питань у сфері фінансової безпеки України, віднесених законодавством та профільними законами до їх компетенції, наприклад Законом України «Про органи місцевого самоврядування» [14] та Законом України «Про місцеві державні адміністрації» [15].

- органи судової влади здійснюють судочинство у справах про злочини, що завдають шкоди фінансовій безпеці України [7].

- громадяни України на основі визначених Конституцією України прав і обов'язків:

а) за допомогою участі у виборах, референдумах і через інші форми безпосередньої демократії, а також через органи влади та органи місцевого самоврядування, які вони обирають, здійснюють реалізацію національних фінансових інтересів;

б) як безпосередньо, так і через об'єднання громадян привертають увагу суспільних і державних інститутів до небезпечних явищ і процесів у сфері фінансової безпеки;

в) добровільно і в порядку виконання конституційних обов'язків здійснюють заходи, визначені законодавством України спрямовані на забезпечення її фінансової безпеки;

г) у законний спосіб і законними засобами захищають власні права та інтереси, а також власну майнову безпеку [7].

Вважаємо за можливе, з метою більш детального аналізу та вивчення, всю сукупність суб'єктів забезпечення фінансової безпеки в Україні розподілити за рівнями фінансової безпеки. На нашу думку, таке розподілення є найбільш доцільним, враховуючи різний напрямок впливу кожного суб'єкта та різні окреслені повноваження в даній сфері (Таблиця 2).

Таблиця 2. Рівні фінансової безпеки та суб'єкти забезпечення такої безпеки

Назва рівня фінансової безпеки	Назва суб'єкта фінансової безпеки
Міжнародна фінансова безпека	Міжнародні фінансові організації
Фінансова безпека держави	Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Рахункова палата, Міністерство фінансів України, Національний банк України, центральні органи виконавчої влади
Фінансова безпека регіону	Місцеві органи влади, головні та територіальні управління в областях та на місцях центральних органів виконавчої влади
Фінансова безпека суб'єкта господарювання	Керівники підприємств, фінансові відділення, служби безпеки суб'єктів господарювання
Фінансова безпека фізичної особи	Особа в самостійному порядку

Джерело: складено автором на підставі досліджень [1]

Таким чином, ми констатуємо факт відсутності наявності чіткої системи державних органів та окреслення їх повноважень, що ускладнює процес забезпечення фінансової безпеки в цілому. У зв'язку з цим, постає питання створення єдиного правоохоронного органу, на який будуть покладені базові повноваження в цій сфері.

Література:

1. Ревак І.О., Прокопенко В.Ю. Об'єкти і суб'єкти фінансової безпеки держави. Тези доповідей III міжнародної НПК «Інформаційна та економічна безпека» (INFECO-2010). С. 152-154.

2. Співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244829807/
3. Міжнародний банк реконструкції та розвитку. URL: <http://web.worldbank.org> .
4. Міжнародна асоціація розвитку. URL: <http://www.worldbank.org/ida/>.
5. 1. Бригінець О.О. Правове забезпечення фінансової безпеки України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2017. 464 с.
6. Background information on the international Centre for settlement of investment disputes URL: <https://icsid.worldbank.org/apps/ICSIDWEB/about/Documents/ICSID%20Fact%20Sheet%20%20ENGLISH.pdf>
7. Колодізев О. М. Державна система управління фінансовою безпекою України та правові засади її функціонування. URL: http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5941/1/10_30_47.pdf
8. Конституція України – основа реформування суспільства. Харків: Право, 1996. – 96 с.
9. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 №576-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19>
10. Проект закону щодо створення єдиного правоохоронного органу в сфері забезпечення фінансової безпеки України від 03.04.2018 р. №8157-2 / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63782
11. Про Раду національної безпеки і оборони України: Указ Президента України: від 30.08.1996 № 772/96 / Відомості Верховної Ради України. 1998. № 35. Ст. 237.
12. Положення про Міжвідомчу комісію з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України: указ Президента України від 07.05.2001 р. №294/2001 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/294/2001>
13. Про національний банк України: Закон України від 20.05.1999 №679-XIV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
14. Про органи місцевого самоврядування: Закон України від 21.05.1997 №280/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
15. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 №586-XIV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>